

Որպիսկան սէր : — Ազդեցութիւն զգացմանս յարդի ողբերգութեան և կատակերգութեան : — Խոսքով Ռոդրիգի : — Մնասպարծն Տէրդաշի : — Կորիտան Շէքսպիրի :

Ըստ ինձ՝ թատերագութեան և վիպասանութեանց մէջ որդիական սէրն այն ատեն միայն լաւ բացատրուած է, երբ միանգամայն բնական բերումն և խղճի պարագ մըն է, կիրք մը և պարտաւորութիւն : Այս երկու պայմանքս հարկաւոր են . վերցուր առաջինը, այս ինքն հանէ որդիական սիրոյն այն անտկնկալ և յանկարծական դրամունքն՝ որ բնազգամամբ իրեն կ'ազդեն, այս ըզգացման բացատրութեանը մէջ ամենեւին թատերական կերպ չմնար : Հնազանդ և պատկառող սրբույ մը նկարագիրը իրաւ բարի օրինակ մըն է, որ այլոց 'ի շինութիւն կ'ըլլայ . բայց ասով թատերական տեսարան մը չըլլար : Վերցուր երկրորդ պայմանը, որ է որդիական սիրոյն սրբութիւնն ու ազնուականութիւնը՝ որ 'ի պարտուց առաջ կ'ուզան, ուրիշ բան չըլլար բայց եթէ դիպուած մը և պատահար մը, և բնութեան վայրկենական գործ մը . և կամքն ու խիղճն ալ մէջը մասն չունենալով, դրեթէ մարդկային զգացումն չկրնար ըսուիլ : Այս կերպով ներկայացեալ որդիական սէրն՝ բարոյական սահմանէն բնական պատմութեան սահմանը կ'անցնի :

Այս երկու պայմանաց մէկն արուեստին հարկաւոր է, մէկալը՝ բարոյական . բայց որչափ որ չկարծուիր, երկուքն ալ մեծապէս իրարու յարակցեալ են : Երբ Կրեստի որդին, համբ 'ի ծննդենէն, յանկարծ խօսիլ կըսկսի՝ տեսնելով հօրը վերայ սպառնացեալ երկաթն և կ'աղաղակէ . Զօրակաւոյ, մի՛ սպառնաւեր զԿրեստս, սրտերնիս կը շարժի . վասն զի որդիական բնազգումը, բնական տկարութեանն յաղթելով, վսեմ և անկարծական ձայնով մը ինք զինքը դուրս կ'ուտայ : Բայց այդ կըրին մէջ

քանի գաղափարներ պարունակեալ են, որ անմիջապէս հետը կապակցեալ են . այն գաղափարը թէ անտկնունքի հրաշքով մը բարոյական մեծ պարտք մը կատարուեր է . այն գաղափարը թէ առաջին անգամուն չէ որ որդիական սէրը Կրեստի որդւոյն սրտին մէջ կ'արթննայ, տեսնելով հօրը գլխոյն վրայ վերացած սուրը, բայց թէ երկար ատենէ 'ի վեր անոր վսեմ ազգմունքն կ'զգար, ատենց կարենալու բացատրել զանոնք . վերջապէս այն գաղափարն թէ բարեպաշտ և ազնուական հոգի մըն է այն հոգին՝ որ երկայն ատեն կը թրթռացընէր այդ ախտացեալ լեզուն, առանց կարենալու խօսեցնել զայն, և թէ անով արժանի եղեր է զինքը կաշկանդող կապանքն քակելու : Այս կերպով մենք դանշելեաց և անձնանուիրութեան գաղափարներն իրարու կը միացընենք : Մէկն զմեզ կ'ափշեցնէ, միւսը սիրտ կը շարժէ, և զգացած խանգաղատանքնիս այնչափ աւելի մեզի ախորժելի կ'ըլլայ երբ հիացմամբ սկսելով՝ ճշմարիտ զարմացմամբ կը լմննայ, որ է զարմացումն հոգւոյ, և ոչ սոցաց և անկանջաց :

Չանազան ժամանակի հեղինակացմէ որդիական սիրոյ երեք մեծամեծ տեսարաններ առնելով, այսինքն Ռոդրիգի խոսքովէն, Շէքսպիրի Կորիտանէն, և Տէրդաշի Սնապարծէն, կ'ուզեմ հետագօտել թէ ինչպէս ասոնց մէջ որդիական սէրը մեր խնդրած կրկնակի դրոշմունի, և թէ ինչպէս միանգամայն անհակառակելի շարժումն և անդրժելի պարտաւորութիւն մի է :

Խոսքովոն կնճիւղը Նիկոմեդեսին կընմանի . խորթ մայր մը՝ թագաւորութիւնն անդրանկին ձեռքէն յափշտակել կ'ուզէ և զայն իր որդւոյն անցընել : Նիկոմեդեսայ մէջ դէպքերն ողբերգական կատակերգութեան սահմանէն դուրս չեն ելլեր, և Գոռնէյլ իր դիւցազնը՝ ծաղրածու մը ձեացնելով, այդ ծաղրածութիւնն կերպարանափոխ կ'ընէ քերդուածը : Ընդհակառակն Խոսքովոն մէջ ամէն բան ողբերգական ու ա-

հաւոր է : խոսրով, Պարսից թագաւորն ,
կը սպաննէ իր Որմիզդ հայրն ու անոր
դահուն կը տիրէ : Այս ոճրագործութե-
նէն ետեւ վրան մոլի խելագարութիւն
մը գալով՝ պալատին խորը քաշուած ա-
ռանձին կ'ապրի, ինք զինքը իր երկրորդ
կնոջը Սիրայի խնամոցը թողլով, որ ա-
նոր վրայ ունեցած իշխանութեամբը
զեղծանելով, կ'ուզէ զինքն հրաժարեցը-
նել և իշխանութիւնը իր Մարդէսան
որդւոյն տալ : Կաւատ, խոսրովայ ան-
դրանիկը, սիրելի ժողովրդեան և զօրաց,
Սիրայի զինքը կորսնցնելու համար բա-
նեցուցած հնարքներէն կ'ստիպուի ա-

կամայ յափշտակել թագը, որով և իր
կեանքն ազատել : Այս արքունեաց խռո-
վութիւնն է ողբերգութեան նիւթը, զոր
Կաւատայ բարուց նկարագիրը աւելի
դուրս կը ցատրեցնէ : Կաւատ կը մեծա-
րէ իր հայրը, և կը սոսկայ այդ յափըշ-
տակութենէն զոր Սիրայի նենգութիւն
ներէն բռնադատուած կը գործէ . բայց
սակայն կ'ուզէ նաև իր հայրենական ի-
րաւունքն պաշտպանել, և կը խնդրէ
աստուածներէն որ Սիրայի և Մարդե-
սանոյ փառասիրութեանը դէմ իրեն
հակեն .

Ընդունայն են երկինք ոյց ձեռնթափ կան դատարկ¹,

կ'ըսէ իրեն համարձակ Պալմիրաս նա-
խարարն, որ ազդու բնաւորութեամբը
Ռասինի Ահմէտին կը նմանի, և անոր
պէս՝ տիրապետական արքունեաց և մա-
նաւանդ Ասիոյ արքունեաց դաւաճան
մը կը ներկայացնէ . յանդուգն, անու-
ղորմ, և ինչպէս վախի նոյնպէս գթու-
թեան անընդունակ, ուրիշ նախարա-

րաց հետ խոսրովայ դէմ կը դաւաճա-
նի : Բայց դաւաճանութեան յաջողու-
թիւնը կաւատէն կը կախուի . հարկ է
որ Կաւատ հաւանի թագաւոր ըլլալու :
Ուստի Պալմիրաս զգեռահասակ իշխա-
նը կը թախանձէ իրենց կամացը զիջա-
նելու . և ինչ բանի կ'սպասէ :

Երկուցեալ 'ի քէն դըշխոյն, հընարագէտ է նենգժոտ
Արկանել հըրապոյրս ատելութեան բոլորից,
Եւ մերժեալ գրեզ 'ի գահէն՝ համարձակել խնայել քեզ :
Հարկ է անհրաժեշտ կամ կորընչել կամ իշխել :
Դու միայն զոր կարկառեմքս ընկալ ըզձեռն յօգնութիւն .
Կալ մընայն է տկարութիւն, երբ ոք կարող է կանխել :

Կաւատ

Վատութիւն է արդարեւ թողուլ ըզգահ 'ի կապուտ,
Բայց մերժել անտի ըզհայր՝ է չարութիւն ամպարիշտ :

Պալմիրաս

Յայն նախ ինքն անկղիտացաւ, եղեալ առ քեզ թելագիր :

Կաւատ

Ա՛հ, նորուն օրինակաւ ներեալ ուրեմն իցէ ինձ,
Եւ նուազ ըզսիրտ իմ հարկանիցէ ապաշաւ² .

¹ Ար . Ա . Տէս . Բ :

² Ար . Ա . Տէս . Գ :

Այս միջոցիս փառնակէս բանակէն կը վազէ՝ ըսելով թէ Սիրա հոն գացեր է Մարգէսանը պսակելու . զօրքը կը տար տամի, կը միմնայ, կը կանչէ կաւատը, և իրեն հոն չգտնուելուն համար կը գանգատի : Կաւատ վերջապէս միտքը կ'որոշէ, և կ'ելլէ բանակը կ'երթայ, Մարգէսանայ խորհրդոցը դէմ դնելու :

Խոսքովու անձը ոչ ինչ նուազ քան զկաւատ՝ ճարտար մտածուած է, և ողբերգութեան բարոյական վախճանին կը

նպաստէ : Խոսքով՝ չարութեան ետեւէն եկող խղճի խայթը կը ներկայացնէ, ինչպէս կաւատ՝ քան զայն յառաջող սուկումն ու տարտամութիւնը : Այս երկու օրինակներս միաձայն գովեստ են հայրենական անձին անդրժեքի վսեմութեանը : Տես զխոսքով որ սևամաղձ դառնութեամբ պաշարեալ, թատեր վրայ ասդին անդին թափառելով, հեղձամիճուկ հեծութեամբ կը դուլէ :

Ի խորոցդ անդրնդոց չըհասանէ յունկրն ձեր
Բարբառ ահաւոր որ կըշտամբէ զիմ ոճիր
Եւ զղըժնեայ եղեռանն ինձ ըզտսկումն ցուցեալ,
Յիմ՝ ի կողս ըստիպէ զինեալ սըրել ըզձեռն իմ :
Ո՛չ ահա տեսանէք ի մէջ ամպոյդ մը թաստուեր
Ըզհօրն իմ չընչասպառ ըզմիգազգած կերպարան,
Ի գահէն կապտելոյ տալով հրաման ելանել,
Եւ ուր հարի ըզնա՝ ցուցանելով ըզտեղին ¹ :

կը սոսկանք այն ատեն՝ յիշելով այդ արբոնեաց մէջ կատարուած ոճիրը, և թերևս ուրիշ կատարուելիք եղեռնագործութեան մը նախազգացութեամբ : Բոլոր դէպքերն չարագուշակ երազու-

թեամբ մը իրարու կը յաջորդեն : Խոսքով հրաման կու տայ Սարգարիկոս նախարարին՝ կաւատը բռնելու . բայց երբ կաւատ կ'երևնայ, Սարգարիկոս ոտքը կ'իյնայ ըսելով .

. . . Հրաման է ինձ արգելական ունել գրեզ,
Որում թէ անաստեմ՝ գլուխս ի կըշիռս եղեալ կայ .
Բայց ինձ ոչ այդպէս վաղ բարիքդ եղեն մոռացօնք :
Առ քոյ ոտս ահա բերեմ՝ զիմ ըզգըլուխ եւ զպատուէր :
Կիւրոսի մեծին զաւակ ուինքնակալացն այնքանեաց,
Ո՛վ իշխանդ, ի քեզ ըզգրոշմ՝ քոյոց նախնեացըդ պահեա :
Ահա ժամ՝ երեւելոյ եւ ըստ քոյոցդ օրինաց
Բաշխելոյ ըզբախտ թագաւորաց եւ ազգաց ² . . .

կաւատ կը զիջանի Սարգարիկեայ զիւցազնական անձնանուիրութեանը : Առաջին հանդիսին վերջը հաւանած էր Պալմիրասայ հետ բանակ երթալու Մարգէսանայ խորհուրդն արգելել . հիմայ յանձն կ'առնու թագաւորել, և Սարգարիկոսի հրաման կ'ուտայ՝ Սիրա թա-

գուհին բռնելու : Սարգարիկեայ այս հրամանը կատարելուն տեսարանը ազդու և զեղեցիկ է : Դեռ Սիրա չգիտեր կաւատայ իշխանութեան հասնիլը . դեռ զինքը թագուհի կը կարծէ, և թատեր խորը զՍարգարիկոս տեսնելով կ'ըսէ .

Արարեր, Սարգարիկէ, զսու քեզ պատուէր հրամանին :

1 Ա. Բ. Տես. Բ. :

2 Ա. Բ. Տես. Դ. :

Սարդարիկոս

Ո՛չ, տիկին . զայլ պատուէր արդ կատարեմ՝ յակամայս .

Սիրա

Եւ զո՞ր :

Սարդարիկոս

Ունեւ ըզքեզ :

Սիրա

Ձե՛նչ ժըպրհովիւն այդ քոյին .

Ձե՛ն , ապերասան :

Սարդարիկոս

Ըզքեզ :

Սիրա

Եւ ուստ :

Սարդարիկոս

Յարբայէ :

Սիրա

Սըտախճս . խոսրո՞վ ուրեմն քեզ պատուէր զայդ զընէ :

Սարդարիկոս

Ո՛չ խոսրով մերկացաւ 'ի պըսակէն թագակապ :

Սիրա

Ո՞վ ապա , այ՛ դաւաճան . որդւո՞յս հրամանդ այդ իցէ :

Սարդարիկոս

Ի՞նձ որդիդ հրամայել . զի՛նչ դք աղէ իցէ նա :

Սիրա

Տէր քոյ , թագաւոր քո , ո՞վ անօրէն վատշըւէր :

Սարդարիկոս

Թագաւոր կաւա՛տ է իմ , կաւա՛տ իմ տէր իշխեցող .
Անուամբքս այսօրիւք Պարսիկք ըզնա ճանաչեն :

Սիրա

Աստուանձք :

Սարդարիկոս

Եւ առ 'ի գալ ընդ մեզ ըզնա ճանաչել ,
Բացայայտ ունիմք հրաման՝ աստ ձեռն 'ի քեզ արկանել :

Սիրա

Յիս ձեռն արկանել. այ նենգաւոր :

Սարգարիկոս

Յինքն 'ի քեզ ¹ :

Ամէն բան լմնցած է. կաւատ տէր
կ'ըլլայ. իսկ խոստով, Մարդէսան և Սի-
րա կը մատնին 'ի չղթայս : Այն ատեն
թագաւորին վրայ որդի ըլլալը կը տես-
նուի, վասն զի մէկէն կը խռովի ու սիր-

տը կ'ելլէ. անգութն Պալմիրաս անօ-
գուտ տեղ կը ջանայ կաւատայ զլիսոյն
վրայ թագն ապահովցնել, փուճ տեղ
անոր առջև կը դնէ թէ,

Առնապէս քաջութեամբ եւ քան զօրէն գեր 'ի վեր
փոփոխմանց օգնել է հարկ յոր բախտ լինի ձեռներէց .

կաւատ հասկնալով այս հնարիմաց առաձներուն միտքը, ազնուական զգացմամբ
մը կը պատասխանէ .

եղով. նըստայց 'ի գահ՝ չարագուշակ 'ի հըմայս,
թէ նորա ըսկիզբն արեամբ եւ կըտտանօք լինիցի ² :

Բայց ուրիշ ճար չկայ. հարկ է նուա-
ճելոց վիճակն սահմանել : Պալմիրաս,
Սարգարիկոս, փառնակէս և բոլոր նա-
խարարք որ զկաւատ գահը նստուցին,
կ'ուզեն որ Սիրա, Մարդէսան և խոս-
տով մեռնին. կաւատայ որդիական սէ-
րը տկարութիւն կը համարին. ասկէ
զատ փրկութեան ուրիշ հնարք չկայ
կ'ըսեն : Ո՛վ պիտի յաղթէ. նախարա-
րաց վայրագ խորհուրդն թէ դեռահա-
սակ իշխանին խղճահարութիւնը : Տե-
սարանին վրայ սոսկումը կը տիրէ երբ
կաւատ ելլելով այն գահը զոր այդպէս
շուտով չէր ուզեր ժառանգել, զիմացը
բերել կ'ուտայ նախ զՍիրա, իւր խորթ

մայրը, անհաշտ թշնամին, զոր 'ի մահ
կը յուղարկէ, ինչպէս որ այն զինքը պի-
տի յուղարկէր. վերջը զՄարդէսան, իր
եղբայրն ու նախանձորդը, որուն թե-
րևս կ'ուզէր ներել. բայց անիկա իր գը-
թութիւնը կ'անարգէ և իշխանութիւնը
կ'արհամարհէ. ուրեմն պէտք է Մար-
դէսան Սիրայի պէս մեռնի :

Կը մնայ վերջին գերին, մեծագոյն
քան զամենեւին և ահաւորագոյն. « Բե-
րէք զխոստով, կ'ըսէ Պալմիրաս, կաւա-
տայ ցուցըցած հաստատութիւնն կամ
բարկութիւնն յարմար առիթ սեպելով :
— Կեցէք. կը պոռայ կաւատ շփոթեալ
և այլայլեալ :

Պալմիրաս

. . . . Աստանօր մեծ յաղթութեան են խընդիրք,
եւ փառաց դուն ուրեք դք հասանէ, տէր արքայ,
Ընդ շաւիզս արահետս եւ յաճախեալ պողոտայս :

Կաւատ

Ա՛հ, շատ իսկ անսացի անկարեկիր ձեր սըրտից .
Բզկայելս իշխանութեան ես ոչ կարեմ՝ ժառանգել
վըտանգաւ աւուրց նորին որ ըզկենաց ետ ինձ շունչ ³ :

1 Ար. Գ. Տես. Բ :

2 Ար. Գ. Տես. Բ,

3 Ար. Ե. Տես. Գ :

Բերէք զխօսրով, կը կրկնէ Պալմիրաս .
այն ատեն կ'երենայ թագաւորը, յաղ-
թահարեալ և աթոռէն զրկեալ, որ իր
փառասիրութեամբն երբեմն 'ի հայրա-
սպանութիւն մտաբերեց, և խղճին տաղ-
նապէն խելագարեցաւ . բայց ոչ չարու-
թիւնն, ոչ յիմարութիւնն և ոչ թշուա-
ռութիւնը եղծանած չեն իր արքայա-

կան վեհափառութիւնը և մանաւանդ
հայրական վեհութիւնը : Ինքն ալ զայն
կ'զգայ, և ցաւէն ու բարկութենէն խել-
քը վրան գալով . մոռնալով իր գերու-
թիւնն ու յանցաւորութիւնը, և միայն
հայրութիւնն ու իր անարգութիւնն յի-
շելով, կը կանչէ .

. . . . Ո՛վ բնութիւն, եւ դուք հաստիչք նորուն դիք,
Անլուր պանչելեաց ականատեպ եղերուք .
Որդին իմ դատաւոր կենացս յիմ գահ բազմեալ կայ :
Եւ դուք՝ աղէտիւքս ապարթանեալք վիսութեամբ,
Ծառայք իմ յառաւօտու եւ իշխեցողք յերեկոյս

Այն ատեն կաւատ ինք զինքը չկարենալով զսպել, խօսրովայ ոտքը կ'եյնայ .

Հաճես՞իր լրսել ինձ, տէր : Ո՛վ բնութիւն, եւ դուք՝ դիք,
Օ՛րն արկէք զակն աստէն . սոսկումն ըզձեզ ոչ կայցի .
Զոր մերժէքդ ատելութեամբ՝ դեռ եւս առ ձեզ կայ պատկառ .
Զեմ ես բըռնաւոր կամ դատաւոր հօր իմում .
Անարատ կայ տակաւին զոր հաստեցէքդ յիս այս սիրտ .
Յիրաւանցս հրաժարեալ՝ հայր ինձ ըզնա դաւանիմ :
Եւ իցէ բազուկ որդւոյ զոր հեծութիւն կամ արտօսը,
Մէն մի ակնարկիք հօր ոչ առնիցեն զինաթափ¹ :

Սիրայի և Մարդէսանայ համար տուած
վճիռը յետսկոչելով կը խաւրէ զՄարդա-
րիկոս որ զիրենք ազատէ : Բայց ալ բա-
նը բանէն անցած էր . արդէն իսկ Սիրա
և Մարդէսան թոյնը խմած էին . և խոս-
րով յուսահատ ինքզինքը կ'սպաննէ,
թողլով աթոռը կաւատայ, որ կրնար
անկից ետև առանց անիրաւութեան ժա-
ռանգել զայն :

Ռողբուի խօսրովը կրնայ իր վաճ-
ուեղաին հետ բազդատուիլ, ոչ միայն
անոր համար որ քերդողն անոր մէջ
Գոռնէյլի արժանի թատերական ոյժ մը
կը ցուցնէ, այլ նաև վասնզի այս եր-
կու նիւթերն նոյն իսկ իրենց հակա-
դրութեամբն իրարու կը նմանին : Վան-
սէզլա հայր մըն է որ իր որդին 'ի մահ
կը յուղարկէ . կաւատ որդի մըն է որ
յանձն չառնուր իր յանցաւոր հայրը
դատապարտել . և այս զանազանութիւնն

պանչելի կերպով հայրական սիրոյն և
որդիական սիրոյն մէջ եղած տարե-
րութիւնը կը բացատրէ : Ոչ թէ մէկը
քան զմիւսն նուազ գորովական է . այդ
ամենեին չէ . բայց թէ և զգացմունքներն
հաւասար ըլլան, իրաւունքներն տար-
բեր են : Վանսէզլայի հետ՝ որ ստիպուած
է զորդին 'ի մահ դատապարտել՝ մենք
ալ կու լանք . բայց հայրական սիրոյն առ
արդարութիւնն ըրած զոհը՝ տեսակ մը
ամբարշտութեան և մծղնէութեան մը
պէս զմեզ չսարտուցաներ : Այն իրա-
ւանց գաղափարն որ հայր մը որդւոցը
վրայ ունի, մեր առջև կ'արդարացնէ ըզ-
վանսէզլա . և ասոր համար է որ իրեն
ցաւակից եղած միջոցնիս միանգամայն
զինքն անպարտ կը դատենք : Այո, կըր-
նաս, Բրուտոս, քու որդիդ 'ի մահ յու-
ղարկել . կրնաս և դու, Տորկուատոս,
քու զաւակդ դահճաց տապարին մատ-
նել, այո, ազատութեան սէրն ու բա-
րեկարգութեան նախանձը կրնան հայ-

1 Ար. Ե. Տէս. Ե :

րական սիրոյն յազդել, մանաւանդ երբ ազատութեան սէրը աւելի խիստ և եւ ռանգուն զգացման մը հետ միանայ, այս է համբաւոյ սիրոյն հետ. որովհետեւ, ըստ Վիրգիլիոսի, Բրուտոս ոչ միայն հայրենիքը այլ նաև գովեստից փառքը կը մոռա՞ն: Բայց վերջապէս որչափ ալ Օգոստեան դարուն քերդողը նախնոյն հռովմայ խստասիրտ դիւցազունքն անցողաբար մը կը պախարակէ, որչափ ալ մեր սրտէն անոնց դէմ տրտունջներ կ'արձրկենք, ո՞վ մեզմէ կը համարձակի զիրենք անիծանել իբրև ամպարիշտբռնաբարոգք աստուածային օրինաց. ո՞վ մեզմէ, թէպէտ և սոսկմամբ, անոնց հայրական իշխանութեան ահաւոր մեծութեանն առջև չխոնարհիր: Կ'ախորժիմ տեսնել որ երբ Տորկուատոս Հռովմ կու գայ, հռովմայեցի երիտասարդներն չեն ուզեր այդ բարեկարգու-

թեան անողորբելի վրէժխնդրին ընդ առաջ ելլել. կը սիրեմ այդ բոլոր զաւակաց փախստեամբն իր չորս կողմն եղած լռութիւնն ու ամայութիւնը. բայց սակայն հարց անոր վրայդ տուած անաչառ վկայութիւնն չեմ իշխեր պախարակել. այնչափ ճշմարիտ է որ հայրն ունի իրաւունք մը զոր ոչ ինչ կարող է եղծանել, թէ և ինքն անով զեղծանելու ալ ըլլայ. և թէ որդին պէտք է միշտ զայն մեծարէ, թէ և յանցաւոր ըլլայ: Այս բանս ահա Ռոդրուկաւատայ անձին վրայ զարմանալի կերպով զգացած և բացատրած է: Փուճ տեղ դեռահասակ իշխանին իր հօրը չարութիւններն կը յիշեցնեն. փուճ տեղ իրեն կ'ազդեն թէ տէրութեան օրէնքը կը պահանջեն որ ծերունի թագաւորը մեռնի. « Ո՛չ, կը գոչէ կաւատ,

Առ բարբառ բնութեան ես խուլ լինել ոչ կարեմ¹ »:

Կաւատ իրաւունք ունի. հօր մը ձայնը, թէ և աղաչաւորի կամ յանցաւորի մը ձայնին պէս տկար ըլլայ, կամ զէնընկէց բռնաւորի մը աղաղակ մը, կամ 'ի խղճէ հատկեալ հառաչանք մը ըլլայ, հօր մը ձայնը որդւոյն խղճին և աւկանջին մէջ անանկ ուժգին կը հնչէ, որուն դէմ դնել անկարելի է. և վայ անոր որ զայն չլսելու կը զարնէ. վասն զի երբ մահուամբ հայրական շրթունքն փակուին, այն ատեն մանաւանդ այդ ձայնը ցաւազին կերպով մը կը թնդայ այն ականջներուն մէջ որ զայն արհամարհեցին:

Խոսքով ողբերգութիւնը, գրից և զգացմանց վսեմութեամբն պատիւ կ'ընէ Ռոդրուկ հանճարոյն, և մանաւանդ իր սրտին, որ 'ի բնէ մեծ և վեհանձնէր. ինչպէս իր մահն ալ վկայեց: Բամին 1650 իբրև տեղակալ Տրէօի իշխանին, քաղաքին հոգաբարձութիւնը վերան առած ըլլալով, չուզեց թողուլ զայն զոր տարափոխիկ հիւանդութիւն մը առաւապտ կը զարձնէր: Անօգուտ տեղ

բարեկամքն ու եղբայրը զինքը կը թախանձէին. « Յիրաւի ոչ փոքր վտանգի մէջ կը գտնուիմ, կը պատասխանէր եղբօրը, վասն զի գրած վայրկեանս, այսօր մեռնող այս քսանութեանը անձն է որուն համար զանգակ կը զարնուի: Նայինք, երբ Աստուած ուզէ՝ հարկաւ ինծի ալ պիտի գայ այդ վայրկեանը² »:

Ռոդրուկ մեռաւ 'ի 28 մայիսի 1650, քառասուն ատրեկան, այդ պարզ և գեղեցիկ տողերը գրելէն քանի մը օր վերջը. աւելի համբաւ ձգելով իբրև լաւ մարդ քան իբրև բանաստեղծ:

Ռոդրուկ Խոսքովին մէջ որդիական սէրը փառասիրութեան հետ կը մաքրառի, իսկ Տէգուչի Սնապարճին մէջ ունայնամոտութեան հետ կը կռուի: Թէպէտ պատճառներն հաւասար ծանր չեն, բայց պայքարը ոչ ինչ ընդհատ բուռն է:

« Յիշեալ հայր և զմայր քո, զի 'ի մէջ մեծամեծաց նստիցիս դու », կ'ըսէ Սիրաք. և այդ առածը, յորում զարգացեալ ընկերութեան փորձառութիւն մը կ'երևի, հօր մը կամ մօր մը զգացած դառնազոյն կսկիծներէն մէկն կ'իմացնէ: Հայրասպանին ամպարիշտբռ-

նութենէն, և ապերախտին վհատեցուցիչ խստութենէն ետև, փառասիրին անարգ ամօթը որդիական սիրոյ դէմ չերևակայելու անգութ անիրաւութիւնն է: Ճշմարտապէս չմեծարեր իր հայրն այն որ զինքը ամենուն դիմաց չպատուեր, որ անոր ճերմակ մազերուն արժանաւոր յարգութիւնն տալու համար կրպակասէ որ տանը դռները գոցուին, և փակ դռներով միայն կը նայի բարի որ-

դի ըլլալ: Անոր համար սուրբ Գիրքը կը խրատէ որ մեծամեծաց մէջ մեր հայրն ու մայրը յիշենք. հոն մոռցուած չըլլալն անոնց քաղցր է, մանաւանդ երբ նուաստ վիճակէ ըլլան. այն ատեն որդին պատիւ կ'ընդունի, երբ իր ծնողաց նուաստութիւնն կը խոստովանի:

կը շարունակուի:

Ծ Ո Ց Պ Ա Յ Ե Ա Յ

Տես՝ իբր հեզիկ այդ ալեակ
Դայ անկանի յափն ըսփիւռ,
Եւ խուսափուկ մեղմ զեփիւռ.
Կընճուէ թեթեւն ի հազագ
Զալիս՝ յածեալ զուարթ ի հիւ:
Օ՛հ ի թեթեւ նըստիմք կուր
Վարեալք հողմոյն ի շընչմանց,
Եւ շուրջ ծոցիս մենաւոր
Քերեմք ըզգոյշ զեզր ափանց:

Եզերք ի մէնջ տան խուսափ.
Եւ մինչ դողդոջ դու ձեռամբ
Ունիս ըզթիակ դիւրաթեք,
Էս մէտ ի թին ճարճատուն
Ընդ խոր ալեաց երերուն
Սուր պատառեմ աղօս բեկ:

Ո՛հ, Տէր, ժամուս զովագին.
Նսեմ՝ դըշխոյին զիշերաց՝
Ահա տեղի ետ արփին
Ի ծոց թետեայ խոր թափանց:
Ըստ գիրկ ծաղկանց կիսափակ
Մաւալք ծրխոյն անուշակ
Ընդ օդս սուտէն ծաւալին: